

УДК 73.01/.09

Гоголь В. Д.

Львівська національна академія мистецтв

АТРАКЦІЙНА СКУЛЬПТУРА ЯК ОСОБЛИВА ФОРМА ВИРАЖЕННЯ В ПЛАСТИЧНОМУ МИСТЕЦТВІ (ПРОБЛЕМИ ТИПОЛОГІЇ)

Гоголь В. Д. Атракційна скульптура як особлива форма вираження в пластичному мистецтві (проблеми типології). У статті розглядається досвід осмислення тимчасових форм скульптурної пластики, спрямованих на сезонний, короткочасний чи миттєвий ефект. Такі види пластичного мистецтва розширюють творчий діапазон, доповнюють його новими образними та пластичними формами, що виводить творчість митця за межі традиційної скульптури. Пропонується типологія скульптурних творів з нетривких матеріалів, що мають недовговічне, сезонне застосування. Ці види пластичного мистецтва розвивають та розширюють традиційні рамки скульптурних симпозиумів та надають їм атракційного, фестивального характеру. Атракційна скульптура володіє широким спектром візуальних формотворчих засобів, непритаманних традиційній скульптурі. Як форма пластичного вираження, вона здатна розширити спектр емоційного впливу на глядача, доповнити його елементами театральності, епатажу та буфонади.

Ключові слова: скульптура, пластика, тимчасові форми, атракція, типологія.

Гоголь В. Д. Атракционная скульптура как особенная форма выражения в пластическом искусстве (проблемы типологии). В статье рассматривается опыт осмысления временных форм скульптурной пластики, направленных на сезонный, кратковременный или мгновенный эффект. Такие виды пластического искусства расширяют творческий диапазон, дополняют его новыми образными и пластическими формами, выводит творчество художника за пределы традиционной скульптуры. Предлагается типология скульптурных произведений из непрочных материалов, имеющих недолговечное, сезонное применение. Эти виды пластического искусства развивают и расширяют традиционные рамки скульптурных симпозиумов и передают им атракционный, фестивальный характер. Атракционная скульптура обладает широким спектром визуальных формообразующих средств, несвойственных традиционной скульптуре. Как форма пластического выражения, она способна расширить спектр эмоционального воздействия на зрителя, дополнить его элементами театральности, эпатажа и буфонады.

Ключевые слова: скульптура, пластика, временные формы, атракция, типология.

Gogol V. An attractional sculpture as a special form of expression in the plastic arts (problems of typology). In the article the experience of understanding the new forms of plastic sculptural with seasonal, intermittent or momentary effect is observed. These types of plastic arts (visual art) expand the range of creativity, imagery and plasticity and allows the artist to step outside of traditional sculpture. We suggest the following typology of the short-lived materials sculptural works with temporary, seasonal use. These types of plastic art develop and expand the traditional sculpture symposiums boundaries and give them the features of attraction and festival. An attractional sculpture has a wide range of visual means which are not inherent to a traditional sculpture. As a form of plastic expression, an attractional sculpture is able to expand the range of emotional impact on the viewer, to supplement it with theatrically elements and also with outrageous and buffoonery.

As a form of artistic activity, sculptures out of sand has become popular in recent years. Particularly prevalent this practice has become in the coastal beach areas. Two major components such sculptures — sand and water — are available in abundance on the sandy beaches. Sculpture made of ice and snow also emerged from Children playing with snow and ice and has developed into artistic events with great traditions and achievements. To produce sculptures used both snow and ice. These festivals and competitions have become popular in many cities. “Topiary”, or “Green Art” — the art of creating sculptures with greenery. There are three areas of “Green Art” known to mankind for many centuries. Recently became active actions, such as the Flowers parades taking place around the world. The largest such event happens in Zyundert, Netherlands. It is also one of the most spectacular parade in the world. Flowers are grown especially for the parade. To decorate a composition need thousands of dahlias. Wum products of many nations performed by using local materials and favorite techniques of weaving. They are applied in contemporary art woven sculptures. A significant role in the promotion attractional sculptures with vines and twigs fulfill manufacturers that advertise their products. Therefore advertised and wicker furniture manufacturers. Recently, the popularity of bright and colorful installation of inflatable sculptures, made of modern materials. Their shape is usually borrowed from flora and fauna, and supplemented by fantasy artist. So there are sea monsters or strange flowers and more. A special type of sculpture are forms which filled with air or gas. Such sculptures is very popular in the world. Convenience of such sculptures allows easy to transport them from city to city. Another type of sculpture with fragile material is a sculpture of wax. Creative exercises with wax figures known since ancient times. This art of sculpture is widely known through Madame Tussauds. Sculpture with wax inherent most realistic image reproduction. This trend in the art of sculpture called “hyperrealism”. Wax figures need special conditions of exposure, care and storage. The first exhibition of wax figures of Philip Curtis opened in 1770 in Paris. Kinetic sculpture is art that moves. Kinetic sculpture used mechanical effects of movement and action. This art has a deep tradition, ranging from mechanical wooden toys. Kinetic sculpture common in art of the manufacture

watches, jewelry and more. A daily occurrence in the life of modern people become humanoid robots — androids. Androids are used for promotional purposes and eventually used in everyday life. There are examples where androids involved in theatrical productions and more. Fake sculpture — specially made objects (sculptures, furniture, utensils, decorations, etc.) that are used in theatrical performances, visual advertising, festive decoration (carnivals, festivals) and others. Fake sculpture performed in the exaggerated and satirical forms. Fake sculptures marked low price and expressiveness and emphatic forms. They are made of papier-mache, plastic, foam, etc. The hologram can be used as a kind of attractional sculpture. For the purpose of the hologram with real three-dimensional models (sculptures) produced photographic. This virtual three-dimensional sculpture need a strong light source, because the deeper the object, the stronger must be the light source for free recognition. Sculptural plastic received separate life in the art of animation. Modern computer technology make it possible to simulate sculptors work in a virtual environment. Another type attractional sculpture is “living” sculpture, when dressed actors recreate the images of certain historical characters known sculptural works and so on. Sculpture is used in culinary arts. As material for edible sculpture serves bread, cheese, chocolate, creams and more. Culinary sculpture used in the decoration of cakes, pies, chees, sweets and more. The material used for sculptures and rock salt. Unusual, unconventional understanding sculptures enrich her expressive possibilities.

Keywords: sculpture, plastic, temporary forms, attraction, typology.

Постановка проблеми. Монументально-декоративне мистецтво має важливий соціальний зміст. Його твори звернуті до широкої аудиторії і розраховані на тривале життя. Їх роль — виховувати, формувати смаки, нести в собі позитивний зміст, оперувати великими загальнолюдськими категоріями. Проте, сучасні запити змінюють й розширюють образний, пластичний та типологічний ряд скульптури. Деформується звичне розуміння скульптури як монументального мистецтва, розрахованого на тривалий час експлуатації з притаманному йому широтою тем, тісним зв'язком із благоустроєм та плануванням. В сформоване архітектурне середовище активно втручаються новітні пластичні засоби тимчасового, змінного чи сезонного характеру.

Крім довговічних і значущих творів монументальної пластики все більшу роль у середовищі відіграє скульптура фестивалів, симпозіумів та пленерів із піску, льоду та снігу, лози, зелених насаджень та квітів тощо, названих нами «атракційною скульптурою». Проте в теорії мистецтва ця новітня галузь залишається мало опрацьованою. У цьому зв'язку особливої актуальності набуває проблема систематизації та типології таких форм скульптурної пластики, що виходять за рамки класичного розуміння скульптури. Назріла потреба розширити типологічний репертуар скульптури, доповнивши його новими образними та пластичними формами тимчасового характеру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Ступінь науково-теоретичного осмислення поставленої в статті проблеми не можна назвати достатнім чи повним. Типологія атракційної скульптури в сучасному різноманітті та багатстві засобів, форм та матеріалів в українському дискурсі практично не розглядалася. У науковому дискурсі опрацьовувалися лише окремі види атракційної пластики. Серед найбільш значущих опрацьованих у вітчизняній науці позицій можна, зокрема, згадати праці, що стосуються скульптури з таких нетривких матеріалів як текстилю (абакан) й близького до неї мистецтва іграшки, ляльки тощо.

Цілі статті. Метою даного дослідження є визначення максимально повного переліку видів атракційної скульптури у розмаїтті її конструктивних та технологічних прийомів, багатстві використовуваних матеріалів та новітніх форм експонування.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Як і традиційні види пластики, атракційну скульптуру можна поділити на монументально-декоративну та станкову. Монументально-декоративні форми є характерними для масштабних симпозіумів та фестивалів скульптури зі снігу, льоду, піску, квітів тощо. Атракційна скульптура розрізняється також за тривкістю (довговічністю) композицій та багатством матеріалів виконання.

1. Скульптура з піску.

Одна з головних дитячих атракцій та забав на піщаному пляжі перетворилася на мистецький захід, що дає більше можливостей, ніж проста забава в пісочниці [12; 14].

Як форма мистецької діяльності, останніми роками стало популярним створення скульптур з піску. Особливого поширення ця практика набула в прибережних пляжних територіях. У всьому світі щорічно проводяться сотні творчих конкурсів, симпозіумів та змагань зі скульптури з піску. Інколи такі змагання організовуються як рекламні події.

Дві основні будівельні компоненти для таких скульптур — пісок і вода — доступні в надлишку на піщаних пляжах, де, логічно, й відбуваються такі фестивалі. Традиція будівництва піщаних замків, які будуються дітьми просто для задоволення, переросла у складні організаційно конкурси для дорослих, які втягують у свою орбіту не лише любителів, але й скульпторів-професіоналів.

Для виконання масштабних та технологічно-складних завдань учасники таких фестивалів організовуються у творчі колективи та застосовують складні технічні, конструктивні та технологічні засоби для втілення творчого задуму. В останні роки багато майстрів сформували спеціалізовані компанії, спрямовані на створення піщаних скульптур, які знайшли власну ринкову нішу, співпрацюючи з корпоративними та приватними клієнтами, які шукають просування бізнесу або продукту, або просто намагаються здивувати своїх клієнтів на спеціальних подіях. Іноді такі конкурси

влаштовуються виключно у якості реклами або рекламних заходів. Окремі скульптори й такі компанії як «*Fitzu Snowman Sculpting*» чи «*Sand Scapes*» спеціалізуються саме на цьому.

Щорічно в ряді країн проходять сотні міжнародних фестивалів та виставок піщаних скульптур. Методи та технології створення піщаних скульптур часто є досить складними, затратними та масштабними, і рекордні досягнення у цій мистецькій галузі були відзначені в Книзі рекордів Гіннеса.

З 1989 до 2009 р., чемпіонат світу з піщаної скульптури, відомий як «*Harrisand*», проводився в місті Харрісон (Британська Колумбія, Канада). Такі конкурси відбуваються регулярно у Флориді, на Гавайських островах, Мічигані та інших місцях. Окремі країни проводять власні версії чемпіонатів.

2. Скульптура зі снігу та льоду.

Скульптура з льоду та снігу також виникла з дитячих забав зі снігом та льодом й переросла в мистецькі акції з великими традиціями та досягненнями. Для виготовлення скульптур застосовуються як природні, так і штучно створені сніг та лід [3; 5; 9; 11].

Сучасні симпозиуми та конкурси снігової та льодяної скульптури набули форм фестивалів комерційного змісту із використанням музики, кольорового освітлення тощо. Виконання скульптур із льоду та снігу практикується на відкритому повітрі, і часто на очах у глядачів, які стають співучасниками дійства.

Блоки природного чи штучного льоду та снігу обробляються як за допомогою ручних, так і механічних інструментів. Матеріали та інструменти відрізняються у конкретних майстрів, але переважно використовуються ручні інструменти — лопати, сокири, пилки тощо. Для виконання скульптур із льоду крім ручних засобів широко використовують механічні інструменти — перфоратори, дрилі, електропили тощо.

Щорічний Харбінський міжнародний фестиваль льоду і снігу, який проходить в пров. Хейлуцзян у Китаї, є сьогодні найбільшим у світі. У перші роки учасниками фестивалю були в основному китайці, проте з того часу він став міжнародним. Фестиваль включає конкурс найбільші у світі крижаних скульптур. Офіційно він стартує 5 січня і триває один місяць. Експонати часто відкривають раніше і залишаються довше, якщо дозволяє погода. Крім того, що крижані скульптури зводяться по всьому місту, є дві основні виставкові площі.

Такі фестивалі й конкурси набули популярності в багатьох містах і різняться лише масштабами мистецьких заходів. Зокрема, слід згадати Валлуар конкурс скульптури зі снігу та льоду, Фестиваль снігу та льоду в Брюгге, Сніжний фестиваль в Саппоро, Московський фестиваль снігу та льоду, Сибірський фестиваль сніжної скульптури в Новосибірську, Зимовий фестиваль Вінтерлюд у Канаді тощо.

3. Скульптура із зелені та живих квітів.

Скульптура із зелені та квітів («жива» зелена скульптура) розвинулася в садово-парковому мис-

тецтві зі стриження живоплоту, боскетів, дерев та газонів. Стрижкою та доглядом рослинам надається різноманітна форма, навіть класичної скульптури. Такі твори отримали назву «топіарії». Вони вражають контрастом між живою зеленою фактурою та витонченою естетикою довершених форм і створюють неповторну атмосферу садів, скверів та парків [6; 7; 10]. «*Topiary*», або «грін-арт» — це мистецтво створювати скульптури з зелених насаджень. Існує три напрямки «грін-арту», відомих людству вже багато століть, які не перестають дивувати своїми, практично необмеженими можливостями. Перший напрямок, більш давній, — це створення фігур з вистрижених чагарників, іноді — із скрученими для віддання певної форми гілками. Метод був популярний ще в Стародавньому Римі, і в наші дні часто використовується при виготовленні живоплотів в садах і на дільницях. Другий вид — «грін-арт», також відомий як «*New Topiary*», з'явився у XIX ст. і мав на меті використання металевого каркаса для найбільш складних і тонких конструкцій, наприклад, пальців у скульптур людей, ніг і ший у фігур тварин. Вершиною еволюції зеленої скульптури став третій вид, який називають сучасним, «грін-арт», або «*Mosaiculture*». Термін був придуманий французьким садівником, тому що «*Mosaiculture*» є єдиним способом, що дозволяє створити багатобарвні, схожі на мозаїку квіткові монументи. Він допускає використання практично будь-яких квітів і трав і відкриває незорі простори для фантазії ландшафтних майстрів, люблячих яскраві фарби і унікальні дизайнерські рішення.

Останнім часом популярними стали і активні дійства, такі як Квіткові паради, що відбуваються по всьому світу. Найбільший такий захід відбувається в м. Зюндерт, Нідерланди. Це також один із найбільш видовищних парадів у світі. Величезні рухомі платформи з дроту, картону та пап'є-маше повністю покриті жоржинами найнеймовірніших візерунків. Ці квіти вирощують спеціально для параду, і для того, щоб прикрасити одну декорацію, потрібні тисячі жоржин.

4. Скульптура із лози, соломи та коріння

Плетіння з природних матеріалів — лози, соломи, рогази та коріння — належить до первісних виробництв. Найдавніші археологічні пам'ятки плетіння — спіральна, полотняна, каркасна, стрічкова тощо — виникли в період неоліту. Плетені вироби багатьох народів позначені національною своєрідністю використання місцевих матеріалів, улюблених технік плетіння, виготовлення відповідних типів речей. Застосовуються вони і в сучасному мистецтві плетеної скульптури. Як і в інших видах атракційної скульптури, значну роль у пропагуванні скульптури з лози відіграють виробники, що рекламують свої товари. У регіоні Рона на південному сході Франції, виробник вина «*Cave de Tain*» відкрив виставку робіт з виноградної лози скульптора Дафні Дюфур уздовж мальовничих пагорбів знаменитого виноградняка

Рис. 1. Скульптура з піску

Рис. 2. Скульптура зі снігу

Рис. 3. Скульптура з льоду

Рис. 4. Скульптура із зеліні

Рис. 5. Скульптура з квітів

Рис. 6. Скульптура з лози

Рис. 7. Скульптура з воску

«*Sur les Pas de Gamber*». Таким чином рекламуються і виробники плетених меблів.

5. Надувна скульптура

Останнім часом популярності набули яскраві та колоритні інсталяції із надувних скульптур, зшитих з сучасних непроникних матеріалів. Їх форми, як правило, запозичені у флори і фауни, а потім доповнені фантазією художника. Так виникають морські чудовиська або дивовижні квіти тощо. Пропагуванням та підтримкою таких атракційних скульптур займаються, зокрема, компанії, що виробляють надувні товари, які й беруть на себе технічну сторону виготовлення надувних скульптур. Для прикладу, гігантська надувна копія Стоунхенджа була одним з найяскравіших подій на фестивалі в Глазго за участю більше 130 художників зі всього світу. Скульптор Аманда Парер (*Amanda Parer*) представила глядачам своїх дивних білих кроликів в 2014 році в Сідней під час проведення щорічного фестивалю *Vivid Sydney*. Інший оригінальний художник, голландець Флорентін Хофман (*Florentijn Hofman*), час від часу розважає людей гігантськими скульптурами та інсталяціями. Так, під час проведення бієнале Відкритого мистецтва, він встановив зайця висотою 13 м на центральній площі столиці Швеції. Технологічна простота, легкість та зовнішній епатаж таких надувних скульптур роблять їх дуже популярними у світі. А завдяки зручності перевезення такі інсталяції мандрують по всьому світу з міста у місто.

6. Скульптура з воску.

Ще одним видом атракційної скульптури, що виконується із нетривкого матеріалу, є скульптури із воску. Творчі вправи з восковими фігурами відомі з найдавніших часів. Спершу віск застосовували переважно як матеріал для моделі у бронзовому литві. Давні єгиптяни широко використовували його у муміфікації. До XVIII ст. віск застосовували і під час виконання різного роду реалістичних анатомічних моделей [13]. Перша виставка воскових фігур Філіпа Кьортіса відкрилася в 1770 р. в Парижі. Цей вид мистецтва скульптури набув широкого розвитку завдяки його учениці — Марії Тюссо (Гросхольц), яка в 1835 р. відкрила постійну експозицію воскових фігур у Лондоні, відому як Музей Мадам Тюссо.

Восковій скульптурі притаманне намагання максимально реалістичного відтворення образу моделі через введення натуралістичних кольорів шкіри, відтворення волосяного покриву та використання одягу. Цей напрям у мистецтві скульптури отримав назву «гіперреалізм». Воскові фігури потребують особливих умов експонування, догляду та зберігання.

7. Кінетична скульптура.

Кінетична скульптура — різновид кінетичного (рухомого) мистецтва, в якому застосовуються ефекти механічного руху та дії. Цей вид мистецтва має глибоку традицію, починаючи від механічних

дерев'яних іграшок. Кінетична скульптура поширена у годинникарському мистецтві, ювелірній справі тощо. У наш час в кінетичній скульптурі застосовуються сучасні досягнення механіки, матеріалознавства тощо, які відкривають нові можливості для скульптора. Повсякденним явищем у побуті сучасних людей стають людиноподібні роботи — Андроїди. Стираючи межу між технікою та людиною Андроїди застосовуються у рекламних цілях та поступово використовуються у побуті. Є приклади, коли андроїди на рівні з людьми приймають участь у театральних постановках тощо.

8. Бутафорна скульптура

Бутафорна скульптура — спеціально виготовлені предмети (скульптура, меблі, посуд, прикраси тощо), які використовують у театральних виставах, візуальній рекламі, святковому оформленні (карнавалах, фестивалях) тощо. Бутафорна скульптура часто відтворює персонажів у перебільшеному, гротескному та сатиричному образах. Твори бутафорної скульптури відзначаються дешевизною, порівняною міцністю і підкресленою виразністю форм. Вони виготовляються з пап'є-маше, пластмас, пінопласту тощо. Особливо широко застосовується бутафорна скульптура у мистецтві лялькового театру та в іграшковій промисловості. До бутафорної скульптури слід віднести і мистецтво виконання ляльки [1; 2; 4]. Це не лише дитячі забавки, але й персонажі лялькових театрів.

9. Віртуальна скульптура (тривимірні голограми)

Голограма може використовуватися і як вид атракційної скульптури. Задля виконання голограми з реальними тривимірними моделями (скульптурними творами) проводиться фотореєстрація. Така віртуальна скульптура характеризується тривимірністю, але для них необхідне сильне джерело світла, тому що, чим глибший об'єкт, тим сильнішим повинно бути джерело світла для вільного розпізнання. Відображення моделі переважно проводиться у співвідношенні 1:1.

10. Анімаційна скульптура

Скульптурна пластика отримала окреме життя у мистецтві анімації — виді кіномистецтва, твори якого створюються шляхом зйомки послідовних фаз руху об'ємних (об'ємна анімація) об'єктів. Ці твори називають анімаційними або мультиплікаційними фільмами (мультфільмами). Сучасні технології дають можливість розвинути це мистецтво до комп'ютерної анімації, під яким розуміють мистецтво створення рухомих зображень, за допомогою комп'ютерів.

11. Комп'ютерна скульптура

Нетрадиційними, атракційними методиками твориться і комп'ютерна скульптура [8]. Сучасні комп'ютерні технології дозволяють моделювати скульптурний твір у віртуальному середовищі з наступним відтворенням його у матеріалі з допомогою 3D принтерів. 3D скульптура — це мода творча галузь, яка за порівняно короткий час

завоювала велику популярність у всьому світі. Особливість цифрової скульптури полягає в тому, що вона дозволяє створювати моделі з високим рівнем деталізації (десятки і сотні мільйонів полігонів). Це робить її найбільш кращим методом для отримання фотореалістичних сцен і моделей. В основному цифрова скульптура використовується для моделювання високополігональних, органічних 3D моделей, які складаються з викривлених поверхонь з великим числом великих і дрібних деталей.

12. «Жива» скульптура

Окремим видом атракційної скульптури є «жива» скульптура, коли відповідно загримовані та одягнені актори відтворюють образи певних історичних персонажів, відомих скульптурних творів тощо. Схожість з конкретними скульптурними творами досягається через мінімалізацію або брак рухів, відповідне тонування та декорування костюмів і гримування актора. «Жива скульптура» має спільне коріння з пантомімою та мімами. Останнім часом вона набула широкого застосування.

13. Кулінарна скульптура

Скульптурні експерименти відбуваються і в кулінарному мистецтві, коли матеріалом для скульптора слугує їстівний матеріал — хліб, сири, шоколад, креми тощо. Ці експерименти мають давні народні традиції в оздобленні калачів, тортів, у виконанні дитячих іграшок із сиру, солодощів тощо. Розвивається цей вид скульптурного мистецтва і сьогодні у вигляді фестивалів шоколаду, фольклорних дійств та релігійних свят.

14. Скульптура з солі

До атракційних видів скульптурного мистецтва слід віднести і творчі експерименти з кам'яною сіллю. Такі скульптури виходять поза рамки кулінарних творів, оскільки кам'яна сіль є достатньо твердим матеріалом. Скульптури з солі розпочали виконувати практично тоді, коли її розробляли у шахтах. У давніх шахтах (Зальцбург, Величка під Краковом) існують експозиційні зали з соляними скульптурами. Такою пластикою оздоблюються й соляні зали в спеціалізованих лікувальних закладах, в яких скульптури мають не лише естетичне значення, але й емоційне та лікувальне.

Кам'яна сіль як скульптурний матеріал — тверда та податлива в обробці й добре моделює форму. Практика виконання творчих скульптурних робіт із кам'яної солі набула широкого розвитку. Сьогодні влаштовуються не лише виставки, експозиції та спеціальні музеї, але відбуваються симпозиуми та фестивалі соляної скульптури.

Висновки. Монументально-декоративному мистецтву, зокрема скульптурі, відводиться значна роль у формуванні просторового середовища. Скульптура зайняла вагомe місце у сучасних містобудівних концепціях, естетизуючи та гуманізуючи навколишнє середовище. Проте, в багатстві жанрів і типів пластики сучасного періоду з'являються такі її види, що не вписуються в традиційне розуміння

скульптури, проте демонструють розвиток нових, активних засобів дотику форми з навколишнім середовищем, загострюють відчуття форми, стають активним формотворчим фактором. Багато з таких новітніх видів пластики, названих у роботі «атракційною скульптурою», незважаючи на здебільшого нетривкий характер існування, мають свою власну образну мову й творять нову якісну цінність. Розгляд проблеми типології атракційної скульптури дав можливість виділити наступні її види: 1) скульптура з піску; 2) скульптура із снігу та льоду; 3) скульптура із зелені та живих квітів; 4) скульптура із лози, соломи та коріння; 5) надувна скульптура; 6) скульптура з воску; 7) кінетична скульптура; 8) бутафорна скульптура; 9) віртуальна скульптура (тривимірні голограми); 10) анімаційна скульптура; 11) комп'ютерна скульптура; 12) «жива» скульптура; 13) кулінарна скульптура; 14) скульптура з солі.

Сучасна пластика вступила в нові стосунки з простором та глядачем. Ці стосунки, що прийняли нові форми, виражають інше, незвичне, нетрадиційне розуміння скульптури, збагачуючи її образні можливості.

Література:

1. Андрианова О. Скульптурный текстиль / О. Андрианова. — М.: ООО «Дизайн Кора», 2005. — 64 с.
2. Генсичкая Н., Клен Н. Основы кукольной скульптуры / Н. Генсичкая, Н. Клен. — М., [Б. и.], 2009. — 88 с.
3. Коваленко В. С., Назарук А. А. Лед в архитектуре как пример эксперимента устойчивого развития городов / В. С. Коваленко, А. А. Назарук // Вісник ХДАДМ: зб. наук. праць. — Харків, 2015. — № 4. — С. 423–431.
4. Хокс Д. Ш. Искусство скульптуры из нитей / Д. Ш. Хокс. — М.: Кристина Ко, 2005. — 64 с.
5. Amendola J. Ice Carving made Easy / J. Amendola. — New York: John Wiley & Sons Inc, 1994. — 128 p.
6. Carr D. Topiary and Plant Sculpture: A Beginner's Step-By-Step Guide Paperback / D. Carr. — London: Crowood Press, 1995. — 144 p.
7. Crowder C., Ashworth M. Topiary: Design and Technique / C. Crowder, M. Ashworth. — London: Crowood Press, 2006. — 128 p.
8. Flor M., Mongeon B. Digital Sculpting with Mudbox. Essential Tools and Techniques for Artists / M. Flor, B. Mongeon. — Amsterdam; Boston, Heidelberg, London, New York: Focal Press is an Imprint of Elsevier, 2010. — 264 с.
9. Garlough R., Finch R., Derek M. Ice Sculpting the Modern Way / R. Garlough, R. Finch, M. Derek. — New York: Delmar Cengage Learning, 2003. — 368 p.
10. Hendy J. Quick and Easy Topiary and Green Sculpture: Create Traditional Effects with Fast-Growing Climbers and Wire Frames / Hendy J. — London: Storey Publishing, LLC, 1996. — 128 p.
11. Haskins J. Snow sculpture and ice carving / J. Haskins. — New York: Macmillan, 1974. — 91 p.
12. McInnes J. Sand Sculptures / J. McInnes. — Nelson, 1988. — 125 p.
13. Meisl J. Die Kunst der Wacharbeit. Eine kurze faßliche Anleitung, menschliche Figuren und alle Gegenstände des Thier- und Pflanzenreichs, so wie die Producte der Kunst, in Wachs bildlich darzustellen. Nebst einer Anweisung zur Schmelzung und Färbung des Wachses. Eurich und Sohn. — Linz, 1837.
14. Wierenga L. Sandcastles Made Simple: Step-by-Step Instructions, Tips, and Tricks for Building Sensational Sand Creations / L. Wierenga. — New York: Stewart, Tabori and Chang, 2009. — 128 p.